

**«ԼՂՀ (ԱՐՑԱԽԻ) 25-ԱՄՅԱ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՁԵՌՔԲԵՐՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ
ԱՐԴԻ ՄԱՐՏԱՅՐԱՎԵՐՆԵՐԸ»**

միջազգային երիտասարդական գիտաժողով
15-18 սեպտեմբերի 2016թ.
Արցախ (ԼՂՀ), ք.Ստեփանակերտ

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

**«25-ЛЕТИЕ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ НКР
(АРЦАХА):
ДОСТИЖЕНИЯ И СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ»**

международная молодёжная конференция
15-18 сентября 2016г.
Арцах (НКР), г.Степанакерт

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

ԱԵԳՄՄ-ՕՄՍԱ
ԵՐԵՎԱՆ-ԵՐԵՎԱՆ
2016

*Հրատարակության է երաշխավորվել Ստեփանակերտի Մեսրոպ Մաշտոց
համալսարանի Գիտական խորհրդի որոշմամբ
Рекомендовано к публикации решением Ученого совета
Университета Месроп Маштоц г.Степанакерта*

ՀՏԴ 94(479.25):32.001:342:06
ԳՄԴ 63.3 (53)+66.0+67.400
L 657

Խմբագրական խորհուրդ

ի.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ ակադ. **Գ.Ս.Ղազինյան** (նախագահ), փ.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ թղթ. անդամ **Ա.Ս.Սանասյան**, հ.գ.դ., պրոֆ. **Յ.Մ.Ավանեսյան**, պ.գ.դ., պրոֆ. **Վ.Ռ.Բալայան**, ի.գ.դ. **Վ.Վ.Գրուղիս**, ի.գ.դ., պրոֆ. **Ա.Յ.Խաչատրյան**, ք.գ.դ., պրոֆ. **Մ.Մ.Սարգսյան**, ք.գ.դ. **Ս.Ս.Մինասյան**, տ.գ.դ., պրոֆ. **Յ.Լ.Սարգսյան**, պ.գ.թ., դոց. **Ն.Է.Բաղդասարյան**, ք.գ.թ., դոց. **Խ.Ս.Գալստյան**, տ.գ.թ., դոց. **Ե.Ռ.Հայրիյան**, ի.գ.թ. **Ա.Յ.Հարությունյան**, ի.գ.թ., դոց. **Ա.Ա.Սանասյան**, ի.գ.թ., դոց. **Ս.Գ.Պետիկյան**

Редакционная коллегия

դ.յ.ն., պրոֆ., акад. НАН РА **Գ.Ս.Կազինյան** (председатель), д.ф.н., проф., член кор. НАН РА **Ա.Ս.Մանասյան**, д.п.н., проф. **Գ.Մ.Ավանեսյան**, д.и.н., проф. **Վ.Ր.Բալայան**, д.ю.н. **Վ.Վ.Գրուզդև**, д.ю.н., проф. **Ա.Գ.Խաչատրյան**, д.п.н., проф. **Մ.Մ.Մարգարյան**, д.п.н. **Ս.Մ.Մինասյան**, д.э.н., проф. **Գ.Վ.Սարգսյան**, к.и.н., доц. **Ն.Յ.Բաղդասарյան**, к.п.н., доц. **Մ.Ս.Գալստյան**, к.э.н., доц. **Մ.Ր.Հայրиян**, к.ю.н. **Ա.Գ.Արутюнян**, к.ю.н., доц. **Ա.Ա.Մանասյան**, к.ю.н., доц. **Ս.Գ.Պետикян**

L 657 «ԼՂՀ (Արցախի) 25-ամյա պետականության ձեռքբերումներն ու արդի մարտահրավերները» միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի կյութերի ժողովածու – Եր.: ԱԵԳՄՄ, 2016, 320 էջ:

Ժողովածուում ներառված են «ԼՂՀ (Արցախի) 25-ամյա պետականության ձեռքբերումներն ու արդի մարտահրավերները» խորագրով միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի կյութերը:

В сборнике включены материалы международной молодежной научной конференции «25-летие государственности НКР (Арцах): достижения и современные вызовы».

ՀՏԴ 94(479.25):32.001:342:06
ԳՄԴ 63.3 (53)+66.0+67.400

ISBN 978-9939-1-0465-2

© Արցախի երիտասարդ գիտնականների և
մասնագետների միավորում, 2016

**ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆԸ ԴՈՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՐԳՎՈՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿՑԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐՈՄ**
(Ստատուս-բվոյից նահանջելու առաջարկության օրինակի վրա)

Ալեքսանդր ՄԱՆԱՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՎ թղթակից անդամ, փ.գ.դ., պրոֆեսոր,
«Քաղաքական հետազոտությունների ակադեմիա» ՀԿ ղեկավար
manasyan-a22@mail.ru

«Քաղաքականությունը պատմության հետ գործ չունի»։ սա այն թեմա-վոր արտահայտությունն է, որով պարզ ձևակերպմամբ լայն հանրությանը հաղորդում են կարծես թե ակնհայտ այն իրողությունը, որ հակամարտությունների կարգավորման գործընթացներում քաղաքականությունը գերիշխում է իրավունքի և առավել ևս պատմության վրա։ Միջնորդները որպես կանոն բանակցող կողմերին խորհուրդ են տալիս «չսուզվել պատմության խորքերը», քանի որ պատմական փաստարկները բանակցությունները զրկում են կառուցողական ոգուց։ Դարտմուտյան խորհրդա-ժողովի ամերիկյան համանախագահ փարձառու դիվանագետ Սոնդերսը այդ հանգամանքը բացատրել է նույն պարզությամբ՝ համոզելով, որ պատմական փաստարկները անարդյունավետ են, քանի որ հեռացնում են բանակցողներին կարգավորման բուն խնդրից և այնքան, որ դրանցով տարված նրանք կարող են հասնել անցյալի այնպիսի հեռուներ, որ ստիպված կլինեն վիճել այն մասին, թե ով է առաջինը իջել ծառից և պատ-րաստել առաջին նետ-աղետը։ Համոզիչ փաստարկ է։

Սակայն կողմերին պատմական և իրավական փաստարկներից հեռու պահելը միայն բանակցային գործընթացի արդյունավետության պրագ-մատիկ նկատառումներով չի արվում։ Միջնորդները, որ սովորաբար անտարբեր չեն լինում են հակամարտության կարգավորման (կամ չկար-գավորման) հարցերում, ձգտում են իրենց չսահմանափակել պատմական ու նաև իրավական այնպիսի փաստարկներով ու կանխապայմաններով, որոնք կարող են խանգարել տվյալ վեճից օգտվելուն։ Նրանցից ամեն մեկը փորձում է հակամարտության կարգավորումը տեղափոխել իր ազգային շահերի դաշտ, և դա անխուսափելիորեն տանում է քննարկվող խնդրի քաղաքականացմանը։ Բնական է, որ կողմերին պարբերաբար հորդորելով խուսափել պատմական փաստարկներից, միջնորդները հակա-մարտությունից ամեն կերպ օգտվելու իրենց մտադրությունների մասին չեն բարձրաձայնում։ Պրագմատիկ կեցվածքով նրանք կողմերին առաջարկում են ձևակերպել իրողությունները այնպես, ինչպես դրանք կան որպես առկա փաստեր և այնուհետև ձևակերպել իրենց պահանջները՝ փոխգիշուրմային տեխնոլոգիաներով համաձայնության հասնելու համար։ Այդ մոտեցումը դիվանագիտության մեջ հայտնի է նաև որպես իրողությունների հետ հաշվի նստելու պահանջ։ Հաշվի նստել իրողությունների հետ՝ նշանակում է չվերադառնալ անցյալին, չդիմել պատմական բնույթի փաստարկներին։

Թվում է՝ ամեն ինչ պարզ է ասված և թվում է, թե միջնորդներն ու կող-մերը պետք է հետևեն այդ պայմաններին։ Սակայն բանակցություն կոչվա-

ծը տեխնոլոգիական, տեղեկատվական ու հոգեբանական իմաստներով բարդ մի գործընթաց է, որտեղ խաղի ազդարարաված կանոնները շրջանցելու բազում նրբագեղ հնարավորություններ կան: Դա յուրօրինակ մարտ է, որի մասնակիցները սեղանի շուրջ նստում են այն շահելու վճռականությամբ՝ խաղի կանոնները տարբեր հնարքներով շրջանցելու միջոցով: Եվ ահա անցյալի մեջ չխորանալու հորդորին հակառակ Մինսկի խմբի համաՆախագահներն իրենք են կողմերին առաջարկում վերադառնալ անցյալ:

Մինչ այդ մասին խոսելը շեշտել է պետք կարևոր այն հանգամանքը, որ հակառակ պատմության մեջ չսուզվելու միջնորդների հորդորներին բանակցային գործընթացից այն իսպառ դուրս մղելը անհնար է: Այս կամ այն կերպ պատմությունը և իավունքը միշտ «ներկա են սեղանի շուրջ» որպես բանակցային գործընթացի աներևույթ (իսկ հաճախ նաև որպես վճռական ձայն ունեցող) մասնակիցներ: Դուրս մղի պատմությունը բանակցային գործընթացից դնով, այն, ինչպես ասում են, ներս է կմտնի պատուհանով: Նույնը վերաբերվում է իրավական փաստարկներին: Բանն այն է, որ թե կողմերը, թե միջնորդները այսպես թե այնպես, բաց տեքստով կամ լռելյան ելնում են կոնֆլիկտի որոշակի ըմբռնումից: Իսկ դա արդեն դեպի անցյալն ուղղված հայացք, անցյալից եկող որոշակի պատկերացում է կոնֆլիկտի բնույթի ու առարկայի մասին: Եթե միջնորդները կողմերից մեկին համառորեն հորդորում են «ետ տալ գրաված տարածքները» կամ «վերականգնել նախկին ստատուս քվոն», ապա այդպիսի հետհայաց հորդոր-պահանջները նույնպես ենթադրում են հակամարտության բնույթի ու պատմության մասին որոշակի պատկերացում: Դրանք կասկածի տեղ չեն թողնում, որ հակամարտության պատմությունը (ինչպես նաև իրավունքը) տարբեր ձևերով «ներկայանում են» բանակցային գործընթաց և հուշում, որ պետք է խոսել ոչ թե բանակցային գործընթացում դրանց բացակայության, այլ այն մասին, թե ինչ ձևերով, ինչ դիմակների տակ ու ինչպիսի «ձևաչափերով» են նրանք ներկա կոնֆլիկտի կարգավորման գործընթացներում, թե ինչ ձևերով են դրանք շրջանցվում կամ գրանցվում հակամարտության կարգավորման բանակցային օրակարգում, ինչ ձևերով են դրանք քաղաքականացվում: Ստորև «թեման բացելու» ընթացքում մենք դիմելու ենք ոչ միայն զուտ տեսական-տրամաբանական միաստարկների, այլև այն փորձին, որ մենք ձեռք ենք բերել Դարաբաղյան հակամարտության կարգավորմանը նվիրված Դարտմուտյան խորհրդաժողովի ընթացքում¹:

¹ Դարտմուտյան խորհրդաժողովը հիմնադրել են Զիսինջերը (ԱՄՆ) և Պրիմակովը (ԽՍՀՄ) որպես երկու գերտերությունների հասարակական երկխոսության հարթակ դեռևս անցյալ դարի 60-ական թվականներին: ԽՍՀՄ-ի լուծարումից հետո այն պահպանվել է որպես հասարակական երկխոսությունների և ժողովրդական դիվանագիտության գործիքներով հետխորհրդային տարածքներում հակամարտությունների կարգավորման ռուս-ամերիկյան խորհրդաժողով: Մինչ 2001-ին Դարաբաղյան հակամարտության կարգավորմամբ զբաղվելը Դարտմուտյան խորհրդաժողովը հաջողություն է արձանագրել Տաջիկստանում բորբոքված ներքաղաքական կոնֆլիկտի կարգավորման գործում: Խորհրդաժողովը Դարաբաղյան հակամարտության թեմայով 2001-ի հոկտեմբերից, երբ մերձմուսկովյան Սևիգեևրի ավանում մեկնարկել է փորձագետների և հասարակական գործիչների Բացու-Ստեփանակերտ-Երևան եռակողմ հանդիպում-

Ստորև մեր դիտարկման նյութը ստատուս-քվոյից նահանջելու այն պահանջը կլինի, որ Մինսկի խումբը ներկայացնում է հակամարտության հիմնական կողմերից մեկին՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությանը:

«Ստատուս-քվոն դարձել է անտանելի», «Ստատուս-քվոն այլևս անհանդուրժելի է» ձևակերպումները այնքան են կրկնվել ԱՄՆ-ից Մինսկի խմբի համանախագահ Ջեյմս Ուորլիկի թվիթերյան էջում, որ հատուկ հղումների կարիք չունեն: Թե ինչ է հասկանում համանախագահը ստատուս-քվոյից նահանջելու իր պահանջներում, պարզ է դառնում այսպես կոչված *Մարդրոյան փաստաթղթից*, որի բոլոր տարբերակները ենթադրում են ԼՂՀ կողմից ազատագրված տարածքների «խաղաղ հանձնում» (ըստ փաստաթղթի հեղինակների՝ **օկուպացված տարածքների վերադարձ**) Ադրբեջանական Հանրապետությանը: Համանախագահները փաստորեն անտեսում են իրողությունների հետ հաշվի նստելու հայտնի պահանջը և բաց տեքստով առաջարկում վերադառնալ պատմություն: Հարց է ծագում՝ դեպի որ անցյալն են առաջակում նահանջել ԼՂՀ-ին:

Պարզվում է, որ դեռևս 1991-ին (իսկ գուցե և դրանից առաջ) Արևմուտքը ԽՍՀՄ մասնատման իր նախագծում նախատեսել էր, որ տրոհվող միջուկային գերտերության տարածքում նորանկախ պետությունները պիտի ճանաչվեն միութենական հանրապետությունների սահմաններով: Դա եղել է հզոր երկիրը կազմաքանդելու ամենաիրատեսական ու ամենից քիչ ծախսեր պահանջող նախագիծը, որտեղ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզին հատկացվել է գործընթացի մեկնարկի պայթուցիկի դերը¹: Այսօր Արևմուտքի քաղաքական այդ որոշմանը վերադառնալը, անկասկած վերադարձ է անցյալին²: Մեզ ըստ էության առաջարկում են վերադառնալ Խորհրդային Ադրբեջան:

Սակայն պարզվում է, որ պատմաիրավական բնույթի այդ նահանջը կապված է անհաղթահարելի արգելքների հետ: Բանն այն է, որ այն

ների շարքը, անց է կացրել տասնմեկ բանակցային ռաունդ, որի արդյունքում 2005 թ. տեղի ունեցած տասնմեկերորդ ռաունդում կողմերը տվել են իրենց համաձայնությունը Խորհրդաժողովի համանախագահներ Հարոլդ Սոնդերսի (ԱՄՆ) և Վիտալի Նաումկինի կազմած փաստաթղթին, որը ներկայացվել է հակամարտող կողմերի իշխանություններին (<http://www.regnum.ru/news/561552.html>): 2006 թ. Համանախագահները այցելել են Երևան, Ստեփանակերտ և Բաքու՝ ստանալու համար երեք մայրաքաղաքների պաշտոնական շրջանակների համաձայնությունը համատեղ ընդունված փաստաթուղթը հակամարտության կարգավորման հիմքում դնելու համար: Դարսմուտյան գործընթացը ընդհատվել է այն բանից հետո, երբ ադրբեջանական թիմը հրաժարվել է ներդրություն խնդրել կամ ափսոսանք հայտնել Գուրգեն Մարգարյանին քնած վիճակում կացնահարած Ռամիլ Սաֆարովի հերոսացման կապակցությամբ:

¹ Հիմնախնդրի այդ տեսանկյանը հեղինակը ավելի մանրամասն անդրադարձել է իր «Ղարաբաղյան հիմնախնդիրը ԽՍՀՄ տրոհման համատեքստում» հոդվածում («Նորավանք», 2015, N 3):

² ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների կողմից առաջարկվող փաստաթղթերում դեպի անցյալ վերադառնալու կողմնորոշման մասին վերջերս հենց Ստեփանակերտում իր տեսակետն է արտահայտել ԼՂՀ հռչակման 25-րդ տարեդարձի կապակցությամբ Արցախ այցելած ՀՀ-ում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան Հանս-Յոխեն Շմիդթը, ով ընդգծել է, որ Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման գործընթացում վերադարձ անցյալին չի կարող լինել:

Ադրբեջանը, ուր Մինսկի խումբը առաջարկում է վերադառնալ, գոյություն չունի: Խնդիրը միայն այն չէ, որ դա ենթադրում է վերադարձ արդեն գոյություն չունեցող Խորհրդային Միության իրավաբաղաքական իրողություններին, որոնց համակարգում գոյություն է ունեցել Խորհրդային Ադրբեջանը: Բանն այն է, որ մերօրյա Ադրբեջանական Հանրապետությունը 1991-ին հրաժարվել է Խորհրդային Ադրբեջանի իրավաբաղաքական ժառանգությունից և վերականգնել թուրքական բանակի կողմից հիմնված, 1918-1920թթ. գոյություն ունեցած և առանց ճանաչված կամ փաստացի հաստատված սահմաններ ձեռք բերելու պատմությունը լքած Ադրբեջանական Դեմոկրատական Հանրապետության պետականությունը: Ինչ վերաբերում է Խորհրդային Ադրբեջանին, ապա նա անհետացել է բացարձակ իմաստով՝ մահացել է առանց իրավահաջորդի: Ստացվում է, որ համանախագահները մեզ առաջարկում են վերադառնալ անհետ կորած, նաև Բաքվի համար գոյություն չունեցող անցյալ:

Կարող են ասել՝ հենց այն փաստը, որ խոշոր տերությունները կողմերին առաջարկում են վերադառնալ «անհետ կորած անցյալ», խոսում է այն մասին, որ նրանք թքած ունեն կողմերի պատմական, այնպես էլ նրանց «դեռևս ողջ առողջ» իրավական փաստարկների դրա: Եվ դա, կարող են ասել, հենց ապացույցն է այն բանի, որ քաղաքականությունը գործ չունի պատմության ու միջազգային իրավունքի հետ և որ անշահախնդիր հաշտարարների սքեմով ներկայացող Միացյալ Նահանգները, Ռուսաստանը և Եվրոպայի անունից խոսող Ֆրանսիան իրականում Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման ռինգում ներկա են որպես սեփական շահեր հետապնդող կողմեր:

Հակամարտության կարգավորման գործընթացում պատմական ու իրավական փաստարկների ներգավաժության հարցը շրջվում է դեպի խոշոր տերությունների վարքը այդ գործընթացում: Ակնհայտ է, որ խոշորների պահվածքը կոնֆլիկտից կոնֆլիկտ փոխվում է: Ոչ մի կոնֆլիկտ նման չէ մյուսին: Ամեն առանձին դեպքում կատարվում են տվյալ հիմնախնդիրն ու իրավիճակին համապատասխանող քայլեր: Գործելակերպի անփոփոխ, կանխապես հայտնի քայլեր ու կանոններ չկան, բացի այն, որ բոլոր իրավիճակներում ամեն մեկը փորձում է իր համար շահեկան արդյունքների հասնել: Այս պարագան է բանալի դառնում ԵԱՀԿ շրջանակներում Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման միջնորդությունը ստանձնած պետությունների վարքի համարժեք ըմբռնան համար:

Առաջին եզրակացությունը, որին մեզ մղում է Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գրեթե 25-ամյա փորձը, այն է, որ համանախագահող երկրները կարգավորվող կոնֆլիկտի հարցում միասնական շահեր ունպատակներ չունեն: Եթե այդպես չլիներ, բանակցությունները տեղում չէին դուրի, և արդեն վաղուց լուծում գտած կլիներ մի հակամարտություն, որը արդար ու իրավական կարգավորման շատ հիմքեր ունի: Բանակցային գործընթացից երևում է միջնորդների կողմից որդեգրած մարտավարությունը՝ ամեն մեկը (և առաջին հերթին ԱՄՆ-ը և Ռուսաստանը) լռելյան համաձայնությամբ ձգձգում է հակամարտության հանգուցալուծումը՝ սպասելով այն պահին, երբ տարածաշրջանում ուժերի հարաբերակցությունը կփոխվի այնպես, որ հնարավոր կլինի առանց մեծ ջանքերի իր օգտին լուծել խնդիրը:

Դա վերաբերվում է ոչ միայն Ղարաբաղյան հակամարտությանը, այլև «ղարաբաղյան տիպի» բոլոր այն հակամարտություններին, որոնց շուրջ առկա է աշխարհաքաղաքական հավասարակշռություն և որտեղ գլոբալ դերակատարները չնայած շահերի անհամատեղելիությանը անմիջական կոնֆլիկտի մեջ չեն մտնում՝ սպասելով «X» ժամին: Իսկ մինչ այդ, երբ ձայնը տրված չէ «հրանոթներին ու տանկերին», որոնք ուժի փաստարկից բացի մնացած բոլոր փաստարկները դուրս են մղում օրակարգից, միջևորդների կողմից արված առաջարկությունները պետք գրվեն պատմությանը և մասնավանդ իրավունքին արված հղումներով: Բայց դրանք արվում են հատուկ ձևով, այնպես, որ դրանցից չբխի հիմնախնդրի միանշանակ լուծում: Այդ նպատակով որպես քաղաքական քող հնչեղություն է տրվում «Այս կոնֆլիկտի մեջ հաղթողներ ու պարտվողներ չպետք է լինեն» կամ «Երկու կողմերի համար էլ հանգուցալուծումը ընդունելի պիտի լինի և ենթադրում է փոխզիջումներ» կամ վերջապես «Կոնֆլիկտը պետք է լուծվի միայն խաղաղ միջոցներով» կարգախոսերին: Հասկանալի է դառնում, թե ինչու անկախ այն բանից, թե ով է հակամարտության կարգավորման վերաբերյալ հեղինակում Միևսկի խմբի անունից կողմերին տրվող առաջարկությունը, դա արվում է հանգուցալուծման հետաձգման նպատակադրությամբ, և մյուս համանախագահները դա հասկանում են առանց խոսքի: Բավական է համեմատել այսպես կոչված մադրիդյան ու կազանյան առաջարկությունների տեքստերը, համոզվելու համար, որ ձևակերպումների ու բառազգեստների տարբերություններով հանդերձ հակամարտության կարգավորման սկզբունքների մասին Բաքվի կողմից մերժված կազանյան փաստաթուղթը ըստ էության նույն մադրիդյանն է, այդպիսով և պատմության ու իրավունքի նկատմամբ իրենց դիրքորոշմամբ¹:

«Ղարաբաղյան տիպի» հակամարտություններում, որոնց շուրջ աշխարհաքաղաքական հավասարակշռություն գոյություն ունի և որոնց կապակցությամբ գլոբալ դերակատարները չեն մտնում բաց առձակատման մեջ, պատմությանն ու իրավունքին դիմելը դառնում է անխուսափելի պարզ այն պատճառով, որ այլ լեզու չի մնում կոնֆլիկտը ինչ-որ կերպ ներկայացնելու և նրա հանգուցալուծման հետաձգման համար, որը կտևի այնքան, որքան կպահպանվի հիմնախնդրի շուրջ նշված հավասարակշռությունը: Պատմությունն ու իրավունքը այս կամ այն կերպ, բայց որպես կանոն խեղված ձևով դառնում են բանակցային գործընթացի մասնակիցներ ու գործոններ: Այս տրամաբանությամբ է Ուորլիկը մեզ առաջարկում վերադառնալ մի անցյալ, որից հրաժարվել է Բաքուն, մի այցյալ, որ կապված է Խորհրդային Միության հետ և որտեղ վերադառնալ այլևս

¹ Բանակցային գործընթացում ներգրավված ՀՀ պատասխանատու շրջանակները տվել էին դրանց հիման վրա ապագա բանակցությունների շարունակելու իրենց համաձայնությունը՝ կանխապես համոզված լինելով, որ ողջ Լեռնային Ղարաբաղը վերագավթելու մարմաջով տառապող Բաքուն չի դիմի իր ստորագրությունը դրանց տակ: Ճիշտ է, միջազգային իրավունքի տեսակետից անհասկանալի է մնում, թե ինչու պիտի Հայաստանի Հանրապետությունը իր ստորագրությունը դնի իրեն չպատկանող տարածքները Բաքվին «վերադարձնելու» մասին փաստաթղթի տակ, երբ այդ տարածքներն ունեն իրենց իրական տերը թե պատմության, թե իրավունքի, թե առկա փաստի իմաստներով:

անհնար է: Նույն կերպ միջազգային իրավունքն է ներգրավվում բանակցային գործընթաց: Միևսկի խումբը հակամարտության հիմքում դնում է միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքները, բայց միջևորդական առաջարկություններում դրանք (խոսքը տարածքային ամբողջականության սկզբունքի և ժողովուրդների ազատ ինքնորոշման միջազգային իրավական նորմի մասին է) մնում են օդից կախված և չեն կապվում ինդրիիվերաբերվող պատմական ու իրավական այն փաստեր հետ, որոնք տանում են կոնֆլիկտի արդար լուծմանը¹:

Բանակցություններում գործնականորեն ստացվում է հետևյալ իրավիճակը: Պատմության անունը բաց տեքստով չի տրվում, բայց անուղակի ու անբացահայտ ձևերով այն ներբերվում է հակամարտության կարգավորման գործընթաց: Միայն թե ներբերվում է ոչ թե իրական այլ կեղծված կամ նույնիսկ գոյություն չունեցած պատմություն, որը չի տանում ինդրի կարգավորմանը: Ստատուս-քվոից սահանջելու համանախագահների կոչերը. որհատկապես հաճախակի են բարձրաձայնվում ԱՄՆ-ը ներկայացնող Ջեյմս Ուորլիկի կողմից, դեպի անհայտ պատմություն սահանջելու առաջարկություններ են: Նույն կերպ միջևորդները դիմում են իրավունքին, իրավական փաթեթի տեղ դնելով «կիսաբաց թողնված» ստվերային իրավական փաթեթ (միջևորդները «կես բերան ասված» իրավական փաստարկները չեն ծավալում, չեն բացորոշում, քանի որ դրանք տրամաբանորեն կտանեն դեպի իրական իրավական փաթեթը):

Հայկական կողմերի համար ինդրի ոչ միայն դիվանագիտական, այլև տեղեկատվական գործունեության դաշտում է գտնվում: Պատմական ու իրավական փաստարկների իրական (իմա՝ միջազգայնորեն ընդունված ուժանաչված) փաթեթը բոլոր հիմքերն է տրամադրում կոնֆլիկտի արդարացի լուծման համար: Հակամարտության կերպարում դրանք ներդրումը պահանջում է հատուկ հմտություններ, հնարքներ ու հետևողականություն, որոնց իմ տեսակետից մենք լավ չենք տիրապետում: Դրա համար էլ մենք հայտնվել ենք պատմականորեն, իրավաբանորեն և փաստորեն մեր իսկ տարածքների զավթիչի դերում: Հակամարտության պատմաիրավական ու քաղաքական այնպիսի կերպարի ներդրումը միջազգային հանրային գիտակցության մեջ, որը կհամապատասխանի նրա իրական բնույթին, այսօր այն գերինդրին է, որ ծառացած է ողջ հայության և արդարության ու ճշմարտության իդեալներին հավատարիմ գիտական շրջանակների առջև:

¹ Այդ մասին տես՝ ՍՏՈՒԳԵԼԸ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱԿԱԿԱՆ ՄԵՐ ՉԻՆԱՆՈՑՈՒ (գրույց-4) ԿԱՄ ԻՆՉ ՊԵՏԸ Ե ԻՄԱՆԱԿ ՏԱՐԱԾԵԼԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍԿՂԲՈՒԹԵՑ ԻՄԱՍԻՆ ՍԵԱԿ ԲԱՆԵՐ ՉԱՍԵԼՈՒ ԶԱՄԱՐ (<http://ditaket.info/%D5%8D%D5%8F%D5%88%D5%92%D4%B3%D4%B5%D5%86%D5%94-%D5%8F%D4%B5%D5%82%D4%B5%D4%BF%D4%B1%D5%8F%D5%8E%D4%B1%D4%BF%D4%B1%D5%86-%D5%84%D4%B5%D5%90-%D4%B6%D4%BB%D5%86%D4%B1%D5%86%D5%88%D5%91%D4%B8-%D4%BF/>):